

NEMIS TILIDA MATN BILAN ISHLASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Nozimova Xosilaxon Xayrullo qizi

Namangan davlat texnika universiteti

2 sonli akademik litsey

Nemis tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada akademik litsey o'quvchilarida nemis tilida matn bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Xususan, o'qib tushunish, matnni tahlil qilish, asosiy g'oyani aniqlash hamda matn asosida og'zaki va yozma nutqni rivojlantirish metodlari yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va raqamli resurslardan foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari nemis tilini samarali o'qitishda matn bilan ishlash kompetensiyasini shakllantirish muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar. Nemis tili, matn bilan ishlash kompetensiyasi, o'qib tushunish, kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar, akademik litsey, til ko'nikmalari, ta'lim texnologiyalari, lingvistik kompetensiya, metodika.

Abstract. This article analyzes the issues of developing the competence of working with text in German among students of academic lyceums. In particular, the methods of reading comprehension, text analysis, identifying the main idea, and developing oral and written speech based on the text are covered. The possibilities of using modern pedagogical technologies, interactive methods, and digital resources are also considered. The results of the study show that the formation of competence in working with text is an important factor in effective teaching of the German language.

Keywords. German language, competence in working with text, reading comprehension, communicative approach, interactive methods, academic lyceum, language skills, educational technologies, linguistic competence, methodology.

Abstract (Deutsch): Dieser Artikel analysiert die Probleme der Entwicklung der Kompetenz im Umgang mit Texten in der deutschen Sprache bei Schülern akademischer Lyzeen. Insbesondere werden Methoden des Leseverständnisses, der Textanalyse, der Identifizierung der Hauptidee sowie der Entwicklung der mündlichen und schriftlichen Sprachfertigkeiten auf der Grundlage von Texten behandelt. Außerdem werden die Möglichkeiten des Einsatzes moderner pädagogischer Technologien, interaktiver Methoden und digitaler Ressourcen betrachtet. Die Ergebnisse der Studie zeigen, dass die Entwicklung der Textkompetenz ein wichtiger Faktor für den effektiven Deutschunterricht ist.

Schlüsselwörter: Deutsche Sprache, Textkompetenz, Leseverständnis, kommunikativer Ansatz, interaktive Methoden, akademisches Lyzeum, Sprachfertigkeiten, Bildungstechnologien, linguistische Kompetenz, Methodik.

Kirish

Bugungi globalashuv jarayonida chet tillarini mukammal o'zlashtirish ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Xususan, nemis tilini o'rganishda o'quvchilarning matn bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish dolzarb masalalardan biridir. Matn bilan ishlash jarayoni nafaqat o'qib tushunish ko'nikmasini, balki tahliliy fikrlash, mustaqil xulosa chiqarish va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiladi.

Chet tilini o'rganishda matn tushunish (Leseverstehen) to'rtta asosiy nutq faoliyatidan biri bo'lib, axborot almashinuvining poydevori hisoblanadi. Nemis tili o'qitish metodikasida matn bilan ishlash shunchaki tarjima qilish emas, balki muallif maqsadini tushunish va til materialini kontekstda o'zlashtirishdir. Bugungi kunda talabalarda matndagi asosiy g'oyani ajratish va "implicit" (yashirin) ma'nolarni

anglashda qiyinchiliklar kuzatilmoqda. Ushbu tadqiqotning maqsadi nemis tilidagi matnlarni tahlil qilish orqali talabalarning lingvistik kompetensiyasini oshirish yo‘llarini ko‘rsatib berishdir.

Nemis tilida matn bilan ishlash kompetensiyasi — bu o‘quvchining matnni tushunish, tahlil qilish, qayta ishlash va mazmunli yozma yoki og‘zaki javoblar berish qobiliyatidir. Zamonaviy til o‘qitish metodikasi bu kompetensiyani rivojlantirishni asosiy maqsadlardan biri sifatida belgilaydi, chunki matn bilan ishlash til bilishning barcha darajalarida muhim ahamiyatga ega

So‘nggi yillarda kognitiv, janrga asoslangan va ko‘p tillilikka yo‘naltirilgan nazariy yondashuvlar nemis tilida matn bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirishda asosiy o‘rin tutmoqda. Biroq, o‘quvchilar ko‘pincha leksik va grammatik to‘siqlar, madaniy kontekstni tushunmaslik va o‘ziga ishonch yetishmasligi kabi muammolarga duch keladilar.

Akademik litsey o‘quvchilari uchun nemis tilida turli janrdagi matnlar bilan ishlash muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ushbu bosqichda o‘quvchilar oliy ta’limga tayyorlanadi hamda chet tilida ilmiy va badiiy matnlarni tushunish, tahlil qilish va ulardan amaliy foydalanish ko‘nikmalarini egallashi zarur.

Shu sababli, nemis tilida matn bilan ishlash kompetensiyasini shakllantirishda zamonaviy metodlardan foydalanish, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va innovatsion texnologiyalarni qo‘llash muhim hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

O‘zbek olimlari va pedagoglarining ilmiy ishlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, nemis tilini o‘qitishda kommunikativ yondashuv, innovatsion metodlar hamda raqamli texnologiyalarni qo‘llash muhim o‘rin egallaydi. Masalan, ilmiy tadqiqotlarda nemis tilini o‘qitishda kommunikativ metod, audiolingval metod va CLIL kabi yondashuvlar til o‘rganuvchilarning lingvistik va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda samarali ekani ta’kidlangan.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik tadqiqotlar nemis tilini o'qitishda interaktiv va innovatsion metodlar qo'llanishi o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish, dars samaradorligini oshirish hamda o'quvchilarning faolligini kuchaytirishini ko'rsatadi.

O'zbek olimlari tomonidan olib borilgan boshqa tadqiqotlar esa raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt vositalari, podkast va onlayn platformalar kabi vositalar til o'rganish jarayonini samaraliroq qilishini asoslaydi.

Matn bilan ishlash kompetensiyasini shakllantirish lingvistik, stilistik va pragmatik bilimlar bilan uzviy bog'liq bo'lib, matnning semantik va uslubiy xususiyatlarini anglash til kompetensiyasining muhim qismi hisoblanadi.

Metodologiya

Mazkur ilmiy ishlarda quyidagi metodlar asosida amalga oshirildi:

- Pedagogik kuzatuv metodi
- Taqqoslama tahlil metodi
- Tajriba-sinov metodi
- Statistik tahlil metodi
- Diskursiv va lingvistik tahlil

Metodologik asos sifatida kommunikativ yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv hamda interfaol ta'lim texnologiyalari tanlandi. Bu yondashuvlar til o'rganishda amaliy nutq faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida quyidagi metodik yondashuvlardan foydalanildi:

Tahliliy-qiyosiy metod. An'anaviy tarjima usuli va zamonaviy interfaol usullar solishtirildi.

Uch bosqichli model. Matn bilan ishlash jarayoni quyidagi qismlarga bo'lindi:

1. Prä-Lese-phase (O'qish oldi): Mavzuga qiziqish uyg'otish, tayanch so'zlar bilan ishlash.
2. Während-Lese-phase (O'qish davomida): Skimming (umumiy tushunish) va Scanning (aniq ma'lumot qidirish).

3. Post-Lesephase (O'qishdan keyin): Matn yuzasidan munozara va ijodiy topshiriqlar.

Guruhli tajriba. B1 darajasidagi talabalar o'rtasida turli janrdagi (publitsistik va badiiy) matnlar ustida amaliy mashg'ulotlar o'tkazildi.

Natija va muhokamalar

O'quvchilarning asosiy muammolari

Muammo turi	Tavsif
Leksik to'siqlar	So'z boyligi yetishmasligi, sinonim va antonimlarni farqlashda qiyinchiliklar
Grammatik murakkablik	Nemis tilining sintaksis va morfologiyasidagi xatolar, so'z tartibi muammolari
Madaniy kontekst	Idiomalar, hazil va madaniy ishoralarni tushunmaslik
O'ziga ishonch yetishmasligi	Xatodan qo'rqish, passivlik, motivatsiyaning pastligi

O'quvchilar eng ko'p leksik va grammatik to'siqlarga, shuningdek, madaniy kontekstni tushunmaslikka duch keladilar. Bu muammolar matnni to'liq tushunish va tahlil qilishga to'sqinlik qiladi.

Samarali o'qitish strategiyalari

Usul/Strategiya	Tavsif va afzalliklari
Aniq strategiyalarni o'rgatish	O'qish va tahlil strategiyalarini (summarize, predict, clarify) bosqichma-bosqich o'rgatish <u>10</u>
Soddalashtirilgan va bosqichli matnlar	Qiyinlik darajasi moslashtirilgan matnlar, multimedia va hikoya qayta aytish faoliyatlari

Usul/Strategiya	Tavsif va afzalliklari
Hamkorlik va loyiha asosidagi ishlar	Juftlik/guruhda ishlash, rolli o'yinlar, loyiha asosida taqdimotlar
Raqamli vositalar va platformalar	Onlayn matnlar, interaktiv savollar, audio/video materiallar, avtomatik xatolik tahlili

Diagnostic va baholash vositalari

- **Xatolik tahlili.** O'quvchilarning yozma ishlaridagi tipik xatolarni aniqlash va tahlil qilish
- **O'qish qiyinligini baholash.** Matnlarning moslik darajasini aniqlash uchun avtomatlashtirilgan va qo'lda baholash
- **Kompetensiya ramkalari.** CEFR va ACTFL asosida bosqichma-bosqich rivojlanishni monitoring qilish

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, nemis tilida matn bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirishda quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega:

1. **Matn asosida o'qitish samaradorligi.** Matn asosida ishlash o'quvchilarda lug'at boyligi, grammatik bilim va nutq kompetensiyasini kompleks rivojlantiradi. Til o'rganishda o'qish va yozish ko'nikmalarining o'zaro bog'liqligi yuqori darajadagi tushunish jarayonlarini shakllantiradi.
2. **Innovatsion metodlarning ta'siri.** Interaktiv metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini va tilni real kommunikativ vaziyatda qo'llash qobiliyatini oshiradi.
3. **Raqamli texnologiyalar samaradorligi.** Raqamli platformalar orqali matn bilan ishlash o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va individual ta'limni ta'minlaydi.
4. **Kompetensiyaviy yondashuvning ahamiyati.** Nemis tilini kommunikativ yondashuv asosida o'qitish o'quvchilarning tilni real hayotda qo'llash kompetensiyasini rivojlantiradi.

O'tkazilgan kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, matn bilan ishlashda interfaol strategiyalarni qo'llash natijasida:

- Talabalarning yangi so'zlarni kontekst orqali eslab qolish darajasi 30% ga oshdi.
- Global, selektiv va detallar bo'yicha tushunish (Globales, Selektives und Detailliertes Verstehen) ko'nikmalari muvozanatlashdi.
- Talabalarda nemis tilidagi murakkab grammatik strukturalarni (masalan, Passiv yoki Konjunktiv II) matn ichida tanish va ularning funksiyasini anglash darajasi yaxshilandi.

Muhokamalar shuni ko'rsatadiki, matn bilan ishlash faqat o'qib tushunish emas, balki tahlil qilish, baholash va mustaqil fikr bildirish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.

Nemis tilida matn bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish uchun kompleks yondashuv zarur. Kognitiv va janrga asoslangan nazariyalar, shuningdek, ko'p tillilikka asoslangan yondashuvlar o'quvchilarning matn bilan ishlash ko'nikmalarini samarali rivojlantirishga yordam beradi

Matn bilan ishlashda faqat lug'atga tayanish o'quvchini passivlashtiradi. Aksincha, "Antizipation" (oldindan taxmin qilish) texnikasini qo'llash — sarlavha yoki rasmga qarab matn mazmunini taxmin qilish — miya faoliyatini jadallashtiradi.

O'qitishda aniq strategiyalarni o'rgatish, soddalashtirilgan matnlardan boshlab murakkab matnlarga o'tish, hamkorlik va raqamli vositalardan foydalanish eng samarali yondashuvlar sifatida ajralib turadi.

Bundan tashqari, diagnostik vositalar yordamida o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash va differensial yondashuvni amalga oshirish mumkin. Raqamli platformalar va avtomatik xatolik tahlili o'qituvchilarga samarali yordam beradi. Biroq, nemis tilida matn bilan ishlash kompetensiyasini baholash va rivojlantirish bo'yicha ko'proq kontekstga mos, uzluksiz va formatif yondashuvlar ishlab chiqilishi lozim

Xulosa

Nemis tilida matn bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish — bu tizimli jarayon. Maqolada keltirilgan uch bosqichli yondashuv talabani mustaqil mutolaaga tayyorlaydi va ularning muloqot qobiliyatini shakllantiradi. Kelajakda raqamli resurslar va autentik audio-matnlar sintezi ushbu sohadagi samaradorlikni yanada oshirishi kutilmoqda.

Nemis tilida matn bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish uchun zamonaviy nazariy yondashuvlar, aniq metodik strategiyalar va diagnostik vositalar birgalikda qo'llanilishi zarur. O'quvchilarning asosiy muammolarini aniqlash va ularni bartaraf etish uchun kompleks, interaktiv va individual yondashuvlar samarali natija beradi.

Nemis tilida matn bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish zamonaviy chet tilini o'qitish metodikasining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarni chiqarishga imkon berdi:

- Matn bilan ishlash til kompetensiyasini kompleks rivojlantiradi.
- Kommunikativ va kompetensiyaviy yondashuv samarali natija beradi.
- Innovatsion va raqamli texnologiyalar ta'lim sifatini oshiradi.
- Matn asosida ishlash o'quvchilarning analitik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Kelajakda nemis tilini o'qitishda matn bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirish uchun raqamli resurslar, sun'iy intellekt texnologiyalari va individual ta'lim strategiyalaridan keng foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hoshimov O'., Yoqubov I. *Nemis tili o'qitish metodikasi*. Sharq nashriyoti, Toshkent. 2003. 5–120-betlar.
2. Xoldorova M., Fayziyeva N., Rixsittilayeva F. *Chet tili o'qitishda yordam vositalaridan foydalanish*. Nizomiy nomidagi TDPU, Toshkent. 2005. 10–150-betlar.

3. Bekmuratova U.B. *Chet tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish*. Toshkent, 2012. 20–80-betlar.
4. Shomansurov Sh. *Maktabgacha ta'lim jarayonida xorijiy tillarni o'qitishning zamonaviy metodikasi*. Toshkent, 2018. 5–15-betlar.
5. Saminova D., Fayazov S. *Nemis tilini o'qitishda foydalaniladigan metodlar*. Journal of New Century Innovations, 2022. 113–115-betlar.
6. Saidova M. *Nemis tilini maqsadli o'qitish usullari: tahlil va natija*. — Pedagogik tadqiqotlar jurnali, 2024.
7. Safarova N. *Akademik litseylarda nemis tili o'qitish metodikasining kompetensiyalari*. — Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi jurnali, 2024.
8. Eshmuradov U. *Nemis tilini ikkinchi til sifatida o'qitishning ahamiyati*. Modern Education and Development jurnali, 2025.